

ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИ: ФАЛСАФИЙ, СИЁСИЙ ВА ПЕДАГОГИК ТАҲЛИЛ ВА ТАЛҚИН

Холмирзаев Элёрбек Рафиқович

вилоят хокимлиги ёшлар сиёсати, ижтимоий ривожлантириш ва маънавий -маърифий ишлар бўйича котибият муdiri

Мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсати, уни амалга ошириш борасида олиб борилаётган кенг қамровли ислохатлар, амалга оширилган ишлар, эришилган ютуқлар ва натижалар халқаро ҳамжамият томонидан эътироф этиб келинмоқда.

Энг эътиборлиси, мамлакатимизда олиб борилаётган Ёшларга оид давлат сиёсати бўлиб, у “ёшларни ижтимоий жиҳатдан фаоллаштириш ва ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратишни” мақсад қилиб қуйган. Аслини олганда ёшларни ҳар томонлама қўллабқувватлаш масаласи республикамиз илк мустақил бўлган кунлардан бошлаб давлат сиёсати даражасига кўтариб келинган. Хусусан ўтган йиллар давомида ёшларга оид ижтимоий муносабатларни тартибга

солувчи 20 дан ортиқ Қонун, мамлакатимиз Президентининг 30 дан ортиқ Фармон ва Қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг 100 га яқин қарорлари қабул қилинди. Бугунги давр талабларига мос равишда ёшларни ҳар томонлама баркамол, мустақил фикрлайдиган, мамлакатимиз истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир, ташаббускор, халқ манфаати йўлида бор салоҳиятини сафарбар қиладиган, шижоатли ёшларни тарбиялаш, уларнинг интеллектуал ва ижодий салоҳиятини рўёбга чиқариш учун мустаҳкам ҳуқуқий пойдевор яратиш давр талабига айланди. Шу муносабат билан 2016 йил 14 сентябрда янги таҳрир “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди ва ушбу қонун ёшларнинг ҳуқуқ ва эркинликларининг таъминлаш ҳамда амалғамустаҳкам ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда.

“Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги янги Қонун ўз моҳиятига кўра, ёшларга оид давлат сиёсати соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқий механизмларни янада такомиллаштиришни назарда тутди. Қонуннинг амалга татбиқ этилиши ёшларнинг кенг қатламларига дахлдор бўлган долзарб масалалар, айниқса, уюлмаган ёшларнинг ҳаётда ўз ўр

нини топиши учун муносиб шароит яратиш, уларни ҳар томонлама қўлл аб-

кувватлаш, касбга йўналтириш ва бандлигини таъминлаш, ташаббусларин и рағбатлантириш имконини беради.

Ёшлар дунё аҳолисининг тез кўпайиб бораётган қисмини ташкил этади. Ҳозир Ер шари аҳолиси умумий сонининг 18% уларнинг ҳиссасига тўғри келади. Ёшлар мамлакат миқёсида ривожланиш жараёнини жадаллаштириш учун инновацион ғояларни яратишга қодир қудратли ресурс, жамиятнинг ғайрат-шижоатга тўлиб-тошган фаол қатлами, ижтимоий ўзгаришларга сабаб бўладиган, бунёдкорлик ғояларини ҳаётга татбиқ этадиган катта кучдир. Бугунги кунда олиб борилаётган ёшлар сиёсати ёшларнинг келажаги, эртанги осойишта ва фаровон турмуши, барча соҳалардаги ҳуқуқ ва эркинликларининг кафолати бўлиб хизмат қиладик, ёшлар билан мулоқот олиб бориш, уларнинг бандлигини таъминлаш, ёшларнинг ҳаётда ўз ўрнини топишлари, жамиятнинг муносиб аъзосига айланишлари, ёшлар меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш, айниқса, уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ривожлантириш вазифаси кундалик фаолият мезонига айланиб бормокда.

Эришилган муваффақиятлар ва амалга оширилган ишлар таҳсинга лойиқ. Лекин ҳали ўз ечимини кутаётган ва ҳалигача қоғозларда қолиб кетган долзарб муаммолар борки, мақсад кимдир айблаш ёки кимгадир айб тақаш эмас, аксинча, муаммонинг ечимини биргаликда топишдир. Жамиятда ёшларга оид муаммоларнинг пайдо бўлиши уларнинг муаммоларига эътиборсизликдан бошланади. Бу ёшларнинг ўзига бўлган ишончига салбий таъсир кўрсатади. Бугунги кунда ёшларга оид давлат сиёсатининг моҳиятини тушунмаган ёхуд ислохотларга шубҳа билан қараган, боқиманда, ўз қобиғига ўралиб қолган, жуда бўлмаса, бир йилда олти ой ва ҳаттоки бир неча йиллар чет элларда ёлланма ишчи бўлиб ишлаб, бирор ҳунарнинг бошини тутмаган, келажаги учун қайғурмай, меҳнат қилиш лаёқатига эга бўлса ҳам ота-онасининг маошига кун кўрадиган уюшмаган ёшлар кўпчиликини ташкил этгани ачинарлидир. Бу каби ҳолатларни бартарф этиш учун нима қилиш керак? Тадқиқотимиз доирасида уюшмаган ёшларнинг бу каби муаммоларини келиб чиқиш сабабларини фалсафий, сиёсий ва педагогик таҳлил қилдик

Биринчидан, мамлакатимиз раҳбари “Бугунги кунда мамлакатимизни янгилаш ва модернизация қилиш, уни инновацион асосда ривожлантириш, ўз олдимизга қўйган кўп қиррали ва мураккаб вазифаларни амалга ошириш мақсадида замонавий ва креатив фикрлайдиган, ҳар қандай вазиятда ҳам

масъулиятни ўз зиммасига олишга кодир, ғайрат-шижоатли, интеллектуал салоҳияти юксақ, ватанпарвар ёш кадрларга давлат ва жамият бошқарувида муҳим вазифаларни ишониб топширмоқдамиз” деб таъкидлаб, ҳар бир раҳбар эътиборини ёшлар муаммоларига устувор тарзда қаратилишини талаб қилди. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш борасидаги ислоҳотларда ёшлар фаоллигини ошириш билан боғлиқ муҳим вазифалар белгиланган бўлса ҳам, вилоят ва туманларда унинг ижроси тўлиқ таъминланмаётганлиги аниқланди. Ўқишни тамомлаган ёшларнинг аксарияти ўзи хоҳлаган эмас, қаерда таниши бўлса, ўша ерга ишга жойлашади. Баъзи ҳолатларда эса ўқишни тамомлаган ёшлар муносиб иш топа олмаганликларидан бекорчиликдан уюшмаган ёшлар қаторига кириб қолмоқда. Ёки ишсизликдан тирикчилик мақсадида чет давлатларга ишлаш учун кетиб қолмоқдалар.

Иккинчидан, Ўзбекистонда ёшлар аҳолининг 60%дан зиёдини ташкил қилади, мамлакат аҳолисининг ўртача ёши эса 25 ёшдир. Шу боис, қўшимча иш жойлари ҳамда турмуш фаровонлигини ошириш учун имконият яратиш орқали ёшларни қўллаб-қувватлашга жиддий эътибор бериш зарур. Ислоҳотларнинг муваффақияти, мамлакатимизнинг дунёдаги ривожланган, замонавий давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаши, аввало, илм-фан ва таълим-тарбия соҳасининг ривожини билан, бу борада бизнинг дунё миқёсида рақобатдош бўла олишимиз билан узвий боғлиқ. Ёшларнинг барча қатламларига дахлдор бўлган долзарб масалалар, айниқса, бекор юрган уюшмаган ёшларнинг ҳаётда ўз ўрнини топиши учун шароит яратиш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, касбга йўналтириш ва бандлигини таъминлаш, ташаббусларини рағбатлантириш борасидаги ишлар талаб даражасида эмас. Ҳали ҳам ёшларнинг оммавий тарзда қўшни мамлакатларга иш излаб кетиши давом этмоқда. Бандлик хизмати фаолияти ночор, иш ўринлари ташкил этиш режалари қоғозда қолиб кетмоқда. Назария амалиётга айланмас экан, ижтимоий жараёнларда ўсиш бўлмайди. Бунинг учун қоғозбозликка чек қўйиш, реал вазиятдан келиб хулоса чиқариш ва ҳолатни объектив баҳолаш ва амалий фаолиятга ўтиш лозим.

Учинчидан, ёшлар ижтимоий-маданий, сиёсий қиёфасини бирданга ўзгартириб бўлмайди. Улар орасида бир қолипга тушиб қолиш, бекорчилик, давлат ҳокимияти бошқарувида ишончсизлик натижасида ўз ижтимоий ҳолатидан норозилиги “давлат инсон учун барча шароитни яратиб бериши

лозим” деган фикрни илгари сурувчи, фақат бутунги кун билан яшаши натижасида келажани тасаввур қила олмаслик, сиёсий қиёфаларнинг тушкун кайфиятидаги кўринишлар ўз вақтида бартараф этилиши лозим.

Тўртинчидан, Ўзбекистонда юздан ортиқ олий ўқув даргоҳлари мавжуд, лекин бу мамлакатдаги барча ёшлар қатламини қамраб олмайди. Абитуриентликдаги ўқишга, келажакка бўлган иштиёқи сўнган, яъни етарли балл тўплай олмай, ўқишдан йиқилган йигит-қизлар хасга ёпишса ёпишадик, ёшлар ташкилотига ишонч билдириб, ёрдам сўрамайди. Ёки хорижга ишлагани кетади, ёки тушкунликка берилиб, ҳаётдан кўнгли қолади. Улар ўз келажани “Ёшларга оид сиёсат”да кўрганида эди, ўзига берилган имкониятларни тўғри мушоҳада қилиб, мақсади сари олға интилган, бир йил мобайнида ҳам ишлаб, ҳам хунар ўрганиб, ҳам ўқишга киришга ҳам улгурган бўлар эди.

Келинг, бу муаммоларни аниқ рақамларда сиёсий таҳлил қилиб чиқамиз. Таҳлилларимизга таъсир этувчи сунъий сабаблардан холи бўлиш учун пандемиядан олдинги, яъни 2019 йил ёшларнинг олий ўқув юртига кириш кўрсаткичини оламиз. Демак, 2019 йил республика бўйича 68 та олий таълим муассасаси ва уларнинг 16 та филиалларига 729 минг 947 нафар (2018 йилда - 663 минг 304 нафар) абитуриентлардан ариза қабул қилинганлиги қайд этилди. Ўртача танлов кўрсаткичи 1 ўринга 10.9 ни (2018 йил -11,5) ташкил этди. ДТМнинг расмий сайтдаги маълумотида кўра 2018-2019 ўқув йили учун жами 66.586 нафар абитуриент талаба бўлиш бахтига муяссар бўлди. 663.361 нафар “омади чопмаган” ёшларнинг тақдири нима бўлади? Кимдир ишга, қисқа муддатли курсларга, агар бормаган бўлса ҳарбий хизматга ёки ишлаш учун четга чиқиб кетади. Ўзимда айб, ўзим яхши ўқимаганман, тайёргарлигим суст бўлгани учун кира олмадим деб эмас, аксинча барчасига ДТМдан тортиб ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларгача, вазирликлардан тортиб, таълим муассасаси раҳбариятигача, умуман ўзидан бошқа барчани айбдор деб ҳисоблайди. Ҳаётдан безган, мустақил эркин фикрлай олмайдиган айрим ёшлар, ҳаёлига келган фикрларни амалга оширишга ҳаракат қилади. 663.361 кўп миқдор эканини билиш учун Абхазия аҳолиси 243.564 киши, Черногория 626.000, Люксембург 503.000, Мальта 416.000, Бруней 407.000, Исландия 318.000 Мальдив 314.000, Андорра 84.080, Доминика каби давлатларда 67.000 аҳоли истиқомат қилиши билан таққослаш мумкин. Бундан кўриниб турибдики, бир йилда битта объектда 663.361 нафар уюлмаган ёшларга айланувчи потенциал турганини ҳис қилиш мумкин.

Бешинчидан, Ёшлар ишлари агентлиги фаолиятига назар солинса, мамлакат истиқболи учун масъулиятни зиммасига олишга қодир ёшлар сафини кенгайтириш режасини қўйган, ёшларнинг замонавий касб-ҳунарларни пухта эгаллаши учун муносиб шароитлар яратишни, бандлигини таъминлашни, ишбилармонлик қобилиятини ривожлантиришни, уларни кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка жалб этишни, ташаббусларини рағбатлантиришни, интеллектуал ва ижодий салоҳиятини рўёбга чиқаришига кўмаклашишни хизмат бурчи деб билган бу навқирон ташкилот фақат фаол ёшлар билан чеклангани, бу кенгаш барча қатламдаги ёшларни қамраб олмагани ачинарлидир. Ҳозирга қадар уюшмаган ёшлар ўртасида жиноятчилик содир этилиши камаймади, ёшлар орасида келажакка ишонч руҳи ўрнига лоқайдлик, эътиборсизлик, ўйин-кулгуга берилиш, дангасалик, ҳеч нарсага қизиқмаслик, ишончсизлик, бўйсунмаслик, менсимаслик, тезда бойиб кетишни хоҳлаш, вақтни беҳуда сарфлаш каби иллатлар мавжуд.

Жумладан, 2019 йилнинг 4 ойлик маълумотларга кўра, 18 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшлар ўртасида 50000 нафарга яқини (шулардан 145 нафари муқаддам судланган, 1245 нафари оила-турмуш даражасижа) ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил шахслар рўйхатига киритилган. Шудавр мобайнида 47.335 нафар (шулардан 2.996 нафари муқаддам судланган, 2.364 нафари оила-турмуш даражасида, 22.005 нафари бошқа тоифадаги ҳуқуқбузарликлар содир этган) ёшларга нисбатан профилактик ҳисоб ўрнатилган. Шунингдек, шу 4 ой мобайнида жами жиноят содир этган ёшлар сони 4.037 нафарни

ташқил қилган бўлса, минг таассуфлар бўлсинки, улар орасидан 50 нафар и (1,3 фоизи) олий таълим муассасалари талабалари ҳисобланади. Тўғри, бир

ҳисобдан бу кўрсаткичлар жорий йилнинг ўтган даврига (2018 йил 4 ойи) нисбатан ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар 1147 тага (22,3 фоиз), олий таълим муассасалари талабалари ўртасидаги жиноятлар 49 тага (49,5 фоиз)

камайишига эришилган бўлсада, бироқ ҳозирги замон талаблари ёшлар ўртасида жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликка мутлақо барҳам берилишини тақозо қилади. Зеро, келажак ёшлар қўлида, агар ҳозирданок ёшлар томонидан содир

этилатган жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликка бутунлай барҳам берилса, келгуси авлод ҳам шу руҳда тарбия топади. Бу ўз ўзидан кутилаётган ёки содир этилиши мумкин бўлган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Хорижий мамлакатлар тажрибасига эътибор қаратадиган бўлсак, Японияда давлатнинг “SONY” компанияси асосчиларидан бири Масару Ибука ўз

назарияларида катталар бирор нарсани саянгоз тезлигида ўрганиши мобайнида жуда катта қийинчиликларга дучор бўладилар, ёшларга эса бу қобилият дарҳол берилади. Унинг фикрига кўра, катталар баъзан ўрганиш учун дангаса, ёшлар эса доим ўрганишга тайёр, катталар баъзи кўникмаларни қийинчилик билан бошлашади, аммо ёшлар учун бу деярли оддий ва осонҳаракат ҳисобланади. Кичик болада билмаган нарсаларни ўрганиш учун

чексиз хоҳишистаги мавжуд бўлади. Масару Ибука катталарга контентни ўзгартиришни эмас, балки ёшларни ўз вақтида тарбиялаш усулини таклиф

қилади. Унинг назарияси ёшларда жаҳолат, саводсизлик, шубҳагумонлик каби нарсаларни йўқ қилишга имкон беради ва жиноятни камайтиради. Ҳозирда минглаб япониялик ёшлар айнан ушбу назария асосида ишлаб чиқилган дастур бўйича сабоқ олмоқдалар.

Олтинчидан, уюлмаган ёшлар орасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар содир этилишини олдини олиш, баркамол авлодни тарбиялашда оммавий ахборот воситалари ва замонавий ахбороткоммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш, ёшлар интилишларини қўллабқувватлаш, уларни маънавий ва жисмоний камол топтириш, турли ёт ғояларни тарғиб қилиб келаётган ва паст савияли “оммавий маданият” таъсиридан асраш каби масалалар долзарблигини йўқотмаяпти. “Оммавий маданият” таҳдиди фақат четдан – Ғарбдан кириб келади, десак,

каттиқ адашамиз... Юртимизда нашр этилатган айрим газетажурналлар, китоблар, суратга олинаётган баъзи клип ва кинолар, эфирга берилаётган кўшиқ ва рақсларни кузатиб, соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам шундай хулосага келиши табиий.

Еттинчидан, ота-оналар ўз орзу-ҳавасларининг қурбони бўлаётган, балоғатга етиб-етмаган қизлар келажаги ҳеч кимни қизиқтирмапти. Коллежни ҳам

тамомламаган қизларни турмушга берган ота-оналар фарзандларининг на хунар, на касбга эга бўлмай, турмуш зарбаларига чидай олмай, бир ёки икки фарзанди билан ажрашиб кетаётганларидан, мурғак гўдак келажагидан хавотир олмайдилар. Оилада камситилган, жисмоний жазоланган, маънавий хўрланган, қулларча муносабат кўрган ёш оналарнинг қисмати ёшларга оид давлат дастурида белгиланган вазифалар жойларда ўз ижросини таъминланмаётганини кўрсатади. Бу каби касб-хунари йўқ йигит-қизлар тирикчилик важида ўзини ҳар томонга уриб, яшаш учун интиляпти. Айрим йигитлар мардикорликни танлашса, айрим қизлар кўрган кинолари таъсирида “Кореяда яшаш осон” деб ўйлаб, отаси тенги эркакка турмушга чиқиб кетяпти. Бирор ташкилот бунга қарши чиқмади. Ҳаттоки қизларнинг ота-оналари ҳам бу ҳолатни қарсак чалиб қарши оляпти. Бу жараён миллат қонининг бузилиши, бир неча минг йиллик генга таъсир этишини таҳлил этишни ҳам исташмаяпти. Бу борада жиддий ўйлаш ва давлат миқёсида тегишли фармон ва қарор қабул қилиш, имкони бориचा миллат менталитетини сақлаб қолиш лозим. илайди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, ким бўлишидан қатъий назар, ўқитувчими, давлат хизмати ходимими, шифокорми, ишчими, хунармандми, ҳар бир миллат фидойиси фаолиятида танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик кундалик қоидага айланиши лозим.

